

GEEN SPELD TUSSEN TE KRIJGEN

**Meditatie ds. Gerard Rinsma zondag 17 april 2016
(derde zondag van Pasen)**

epistellezing: Openbaring 7:9-17
evangelielezing: Johannes 10:22-30

OVERWEGING

Gemeente van onze heer Jezus Christus,

Bij een herder denk aan je schapen en bij schapen denk je aan een kudde. En er zijn prachtige liedjes over geschreven, maar hebt u wel een eens schaap van dichtbij bekeken? Ik vind ze er altijd wat dommig uitzien. En als je tegen mij zegt: hé schaap, dan klinkt dat ook niet zo leuk. Er zijn leukere dieren om mee vergeleken te worden. Toch?

Maar in het evangelie van Johannes gebruikt Jezus toch dit beeld, vergelijkt hij zijn aanhang met schapen. Niet omdat ze zo schaapachtig zijn, niet omdat ze zulk kudde gedrag vertonen, niet omdat ze ..., maar omdat schapen aangewezen zijn op bescherming, beschutting. Lang geleden al, nog in de oertijd, hebben wij wilde dieren gedomesticeerd: van de wolf een hond gemaakt, van de leeuw een kat, van het rund een koe, van het wilde schaap een mak schaap.

Als Jezus over schapen spreekt en mensen ermee vergelijkt, dan altijd in relatie tot de herder. Die over de schapen waakt. En voor ze zorgt. En voor ze verantwoordelijk is. Dus wie herder zegt, zegt ook schapen. Die twee horen bij elkaar. Zonder schapen is een herder werkeloos. Heeft hij niets te doen. Zonder herder zijn schapen...ja wat?

*De kudde loopt te grazen
Geen vuiltje aan de lucht
Ze vullen traag hun magen
Totdat het daglicht vlucht
De herder is verdwenen
Voor even of voor goed
Er is niemand die de weg weet
Er is niemand die ze hoedt*

*Arme schapen
Hoor ze blaten,
met z'n allen zo alleen
Arme schapen
Alleen gelaten
Het zijn arme schapen*

*Hoor ze blaten,
zo verschrikkelijk alleen*

*Arme schapen,
je hoort ze vragen
Voor wie, voor wat,
waarom, waardoor,
waarvoor, waarheen?*

*Ze kijken naar de hemel,
genageld aan de grond
Ze wachten op een wonder, dat niet komt
Geen herder te bekennen, opgegaan in rook
Alleen het bange voorgevoel gaat met ze op de loop
Ze horen in gedachten de wolven in het bos
Al is het een illusie, het laat ze niet meer los
Niemand in de kudde die de ander nog vertrouwt
Kijk ze verstoten wat vreemd is en oud
Het zijn arme schapen
Hoor ze blaten, met z'n allen zo alleen*

*Arme schapen
Alleen gelaten
Het zijn arme schapen
Hoor ze blaten, met z'n allen zo alleen
Arme schapen, je hoort ze vragen
Voor wie, voor wat, waarom,
waardoor, waarvoor, waarheen?
Arme schapen.*

Zo heet het lied. Van Stef Bos. En in die twee woorden van Stef Bos: "arme schapen" klinkt hetzelfde door als in Jezus' woorden, als hij de mensen ziet die hem volgen. Dan staat er in Mattheüs 9:36 Toen Hij de scharen zag, werd Hij met ontferming over hen bewogen, daar zij voortgejaagd en afgemat waren, als schapen die geen herder hebben.¹ Mis-

¹ Mattheüs 9:36

schien wel het mooiste woord in heel de bijbel: *evsplaḡcni, sqh.*. Met ontferming bewogen zijn. Innig medelijden krijgen, zegt de Statenvertaling.² Het is een gevoel, dat tot in de ingewanden gaat. In hart en nieren. zeggen wij. Want wat voor ons het hart is, dat zijn in de bijbel de nieren. De plek van het medelijden, van de bewogenheid, van de ontferming. Het wordt van Jezus verteld, als hij de mensen ziet, die hem volgen. Het wordt van Jezus verteld, als hij een vrouw uit de stadspoort ziet komen, een weduwe, die haar enige zoon naar het graf begeleidt,³ het wordt door hem zelf gebruikt in de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan⁴; en in de gelijkenis van de verloren zoon.⁵ Het opvallende is dat het alleen van Jezus verteld wordt. Alsof hij de ontferming in eigen persoon is. In levende lijve.⁶ Het is op deze plaatsen dat de heilvolle samenhang van God en God in Jezus oplicht. Hier, in het met ontferming bewogen zijn, wordt die relatie zichtbaar, wordt God zichtbaar in het menszijn van Jezus. Jezus is Gods barmhartigheid in levende lijve. En dat is precies het grote geschilpunt met de Judeeërs. Als ze vragen of hij de Messi-

² Thayer: Greek Lexicon of The New Testament: *To be moved as to one's bowels, hence, to be moved with compassion, have compassion* (for the bowels were thought to be the seat of love and pity) **spla, ḡcnon**, *splaḡcnou, to, ,* and (only so in the N. T.) plural *spla, ḡcna, spla, ḡcnwn, ta, ,* Hebrew *~ ymīx] r ;*, *bowels, intestines* (the heart, lungs, liver, etc.); a. properly: Acts 1:18 (2 Macc. 9:5f; 4 Macc. 5:29, and in Greek writings from Homer down). b. in the Greek poets from Aeschylus down the bowels were regarded as the seat of the more violent passions, such as anger and love; but by the Hebrews as the seat of the tenderer affections, especially kindness, benevolence, compassion

³ Lucas 7:12-13 Toen Hij dicht bij de stadspoort gekomen was, zie, een dode werd uitgedragen, de enige zoon zijner moeder, die weduwe was, en veel volk uit de stad was bij haar. En toen de Here haar zag, werd Hij met **ontferming over haar bewogen** en Hij zeide tot haar: Ween niet.

⁴ Lucas 10:33 Doch een Samaritaan, die op reis was, kwam in zijn nabijheid, en toen hij hem zag, **werd hij met ontferming bewogen**.

⁵ Lucas 15:20 En hij stond op en keerde naar zijn vader terug. En toen hij nog veraf was, zag zijn vader hem en **werd met ontferming bewogen**. En hij liep hem tegemoet, viel hem om de hals en kuste hem.

⁶ Gunda Schneider-Flume, pg. 294: *Im irdischen Jesus leuchtet etwas auf von dem heilvollen Zusammensein von Gott und Mensch, das sich durch die Identifikation Gottes mit dem gestorbenen Jesus von Nazareth offenbart hat.* In Jesus von Nazareth ereignet sich Gottes Geschichte als elementare Unterbrechung des Weltzusammenhanges. Jesus selbst hat sich so verstanden, indem er sich von der durch ihn angekündigten anbrechenden Basileia theou her verstand. Mit ihr, die von alters her als Vision einerseits unerhört und andererseits erhofft und vertraut war, mit der Königsherrschaft Gottes (Ps 93-99) sollte neue Wirklichkeit anbrechen, durch ein neues Lied gepriesen und von der alten Herrschaft und den alten Verhältnissen unterschieden. Unterbrechung heißt Unterbrechung von Herrschafts- und Machtverhältnissen durch das Wirksamwerden der heilsamen Perspektiven und Verhältnisse der Herrschaft Gottes, in der Machtverhältnisse umgekehrt sind, weil der Herr sich nicht scheut, zu dienen und auf Menschen einzugehen, die ihn jammern (Mt 9,36). Mit dem Verbum *splaḡcvizesqai* werden Wesen und Wirken Jesu beschrieben, mit dem er Unheilszusammenhänge unterbricht. In der Unterbrechung wirkt *die Bewegung des Erbarmens*, die auch den Samariter erfasste, als er den halbtot am Straßenrand Liegenden sah.

Es ist die Überfülle des Erbarmens, die in Jesu Auftreten, in seinem Wirken und in der Erzählung der Gleichnisse kontrafaktisch in die Wirklichkeit einbricht. Im Gleichnis von den Arbeitern im Weinberg (Mt 20,1-15) wird die als das den normalen Zusammenhang von Lohn und Leistung durchbrechende Ereignis der Güte erzählt.

as is, zegt Jezus: 'Dat heb ik u al gezegd, maar u gelooft het niet. Wat ik namens mijn Vader doe getuigt over mij, maar u wilt me niet geloven.'⁷

Die onwil om te geloven leidt in het Johannes evangelie tot een steeds groter wordend conflict. Want het gaat het niet alleen om een mening over, een visie op Jezus; nee, belijden dat Jezus de Messias – de gezalfde koning⁸- houdt ook in dat je met dezelfde ogen naar mensen kijkt en op een zelfde manier door hen bewogen bent en geraakt.⁹

Jezus ziet mensen niet als varkens, niet als wolven, niet als honden, niet als ratten, niet als mieren; hij ziet ze niet als cijfers, niet als cliënten, niet als consumenten, niet als kiezers, niet als. Maar als schapen. Zelfs als hij het over zijn tegenstanders heeft. Dat ze hem niet geloven, komt, om-

⁷ Joh. 10:25-26 .

⁸ E. Schillebeeckx. Verhalen van een levende (posthuum 2015), pg. 124-125 Herder is een voorchristelijk, oud oosters beeld voor 'heerser', de koning of de farao. De 'kudde weiden' betekende gewoon 'regeren': de koning regeert, hij is de herder. Ook in vele psalmen wordt God 'de herder van Israël' genoemd. Zo geeft Ezechiël een soort 'herderspiegel, d.i. een model van wat een regerende, goede heerser als ware en goede herder eigenlijk is (Ezechiël 34, 11-, 6). In dat verhaal (Ezechiël 34, 23-24) geeft God, de enige ware en goede herder van Israël na veel aarzelen toe aan de herhaalde smeekbede van Israël om een koning' over Israël aan te stellen zoals de omringende vreemde grote landen ook een koning hebben. Opzettelijk wordt een herderskind tot koning' gezalfd: 'Ik, JHWH, zal uw God zijn, en mijn knecht David zal koning zijn in uw midden: bij Gods gratie herder, koning of heerser van Israël.

Die gedachten komen terug in het evangelie van Johannes, maar dan belicht vanuit de lijdende dienaar van Jesaja (Jesaja 53): de herder die zijn leven overheeft voor zijn volk; alsook in het licht van Zacharia (12, 10), waar gezegd wordt: 'Over het huis van David en de bevolking van Jeruzalem zal Ik een geest van mededogen uitstorten (...) en dan zullen zij opzien naar de Doorboorde.' De ware herder, de ware Messias of Gods Gezondene en Gezalfde, is de gekruisigde Jezus', de Doorboorde. Een Verworpen is de Messias, een Redder die alle triomfalistische, koninklijk-davidische verwachtingen van Jezus' tijdgenoten tegenspreekt. Messias is hij die zich identificeert met uitgestotenen en daarom zelf werd gemarginaliseerd, door mensen verworpen en ter dood gebracht. De toegewijde Vernederde is de door God bekrachtigde ware Messias. De Messiaspretendenten zijn in dit evangelie de wolven en zelotische bandieten die over het hek van de schaapstal klauteren en het volk opofferen aan een destijds voorspelbaar, onvermijdelijk hopeloze 'politieke utopie'.

⁹ Schillebeeckx, Gerechtigheid en Liefde, pg. 358 Het dispuut met 'de joden' over Jezus' messianiteit (10,24-30) laat verstaan dat Jezus historisch toch niet zo duidelijk over zijn messianiteit heeft gesproken (als binnen het johanneïsch kader lijkt). Joh. is zich van dit 'synoptisch gegeven' bewust. Mar hij schrijft vanuit het geloof voor gelovigen. En nog verstaat men Jezus niet ten volle (vgl. Lc. 22,68). Voor Joh. is dit: zij zijn door de Vader niet uitverkoren; ze zijn hem door de Vader niet gegeven. De zending van Jezus in de wereld is een "heiliging" (wijding) door de Vader (10,36). Jezus is Gods tempel onder ons, hij vervangt het tempelaltaar, geconsacreerd als hij is in zijn menselijkheid doordat hij als Jezus de Christus en Zoon van God is (10,22-39). Hier is de heiliging van Jezus (anders dan in 17,19) verbonden met de zending in de wereld. Weer zijn de joden geërgerd, omdat "Gij, een mens, Uzelf tot God maakt" (10,33). Jezus is het nieuwe heiligdom, het door God zelf geconsacreerde nieuwe altaar; hij geeft de vrijheid aan hen die in slavernij onder de volken leven: hij geeft "eeuwig leven" (10,28), — presentie van God onder ons.

Binnen het kader derhalve van joodse hoogfeesten, waarin de religieuze identiteit van Israël als Gods uitverkorene duidelijk naar voren komt, zegt Jezus dat hij boven de sabbat staat (5,1-47), dat hij het ware manna uit de hemel is (6,1-71), dat hij de tora of leer en wil van God bekend maakt, levend water — schenker van de heilige Geest — is, licht van de wereld, zodat het tentenfeest, feest van tora, water en licht, achterhaald is (7,1 - 8,59); hijzelf is in zijn menselijkheid persoonlijk het door God geconsacreerde offeraltaar (10,22-39), — dit alles, omdat hij vanuit zijn pre-existentie bij de Vader in zijn mens-zijn ("sarks egeneto") hemels licht is in wereldlijke duisternis. Maar: slechts enkelen erkennen het licht, met name "die Hij het vermogen gaf om kinderen van God te worden" (1,1213), "geboren uit God" (1,13); alleen het pneumatische erkent de pneumatica of 'epourania' (het hemelse). Velen echter erkennen hem niet: "Hij kwam in het zijne, maar de zijnen aanvaardden Hem niet" (1,11).

dat ze niet bij zijn schapen horen.¹⁰ Maar hoe fel ze hem ook ataqueren, in Jezus' optiek blijven het schapen.

En dat maakt het verschil. Het bepaalt je houding ten opzichte van je medemens. Bijvoorbeeld een mensengroep vergelijken met ratten: hoe gevaarlijk dat kan zijn en hoe desastreus dat kan uitpakken, heeft de geschiedenis geleerd. Een mensengroep vergelijken met honden of met wolven bepaalt ook je houding. Vooral als ze uitgehongerd zijn, kunnen ze zich op je storten. En varkenskoppen bij AZC's neerleggen en daarmee asielzoekers vergelijken met varkens is ook niet erg complimenteus.¹¹

Maar mensen zien als schapen dan gebeurt er iets. Ooit heb ik een documentaire gezien: de wereld van Berber.¹² Een dochter die haar dementerende moeder thuis verzorgt. Op haar boerderijtje ergens in het noorden van Friesland. En dan komt die dochter haar 's ochtends wakker maken met een lammetje in haar armen. En die dementerende moeder, die de hele tijd niets zegt, begint opeens tegen dat lammetje te praten. *Bist dêr, leave? Bist dêr, pop? Moai guod, he. Wat binn'se moai.* En ze strekt haar vingers naar het lammetje uit. Het is alsof de herder in haar wakker wordt: haar barmhartigheid, haar zorgzaamheid, hoe dement ze ook is, worden gewekt.

Hoe dat komt? Dat we dat juist bij schapen hebben? Ik zat er over na te denken toen ik bij een boer naar de schapen zat te kijken. Ik had wat gras geplukt en gooide dat over het hek. In een mum van tijd stonden ze allemaal voor het hek te blaten. En ik vroeg me opeens af of er ook wilde schapen zouden bestaan. Zoals je ook wilde katten hebt. En wilde paarden. En wilde zwijnen. Maar wilde schapen, hebt u er wel eens van gehoord? Zou dat komen omdat schapen in het wild überhaupt niet kunnen overleven? En zou dat misschien komen, omdat schapen, zolang de mens dieren houdt, voor zijn bestaan op de mens is aangewe-

¹⁰ Joh. 10:26

¹¹ NRC 25 november 2015 Joram Bolle: Terrein naast azc Enschede bezaaid met varkenskoppen
Wie ze heeft neergelegd is niet bekend. Tegen de komst van het azc was eind oktober een demonstratie, met zes aanhoudingen. Bij de ingang van het terrein in Enschede waar een asielzoekerscentrum wordt gebouwd, liggen veertien varkenskoppen. Onbekenden hebben die daar dinsdagnacht neergelegd, meldt Tubantia. Negen varkenskoppen waren op het hek neergelegd, vier anderen lagen op de grond en eentje hing aan een stoplicht. Een anonieme Twitteraar plaatste er foto's van.

¹² De Wereld van Berber (2008) Dokument op Wereldgezondheidsdag over leven in het verleden **Regie: Hans Wynants**; Op het Friese platteland, te midden van schapen, modder en wind verzorgt Hinke haar dementerende moeder Berber tegen de wil in van familie en hulpverleners. De gezondheid van Berber gaat hard achteruit, en zij weigert enige hulp. Hoe lang gaat dit goed? Zie http://www.npo.nl/ncrv-dokument-de-wereld-van-berber/07-04-2008/NCRV_1284700

zen. Dat schapen zonder de mens, zonder het toezicht van een mens, het niet zouden overleven?

En zou het daarom komen, dat daarom zoveel mensen van dat beeld van de goede herder houden? En dat de psalm van de goede herder zo diepe snaren raakt? Omdat we diep in ons zelf verlangen naar iemand aan wie we ons kunnen toevertrouwen, iemand die de weg weet en ons leidt, iemand die ons beschermt en als het moet voor ons opkomt? En is daarom dat beeld van de goede herder niet juist zo troostend, omdat Jezus belooft zo voor ons te zijn, zo zich voor ons te geven?

Ik geef ze eeuwig leven: ze zullen nooit verloren gaan en niemand zal ze uit mijn hand roven. Wat mijn Vader mij gegeven heeft gaat alles te boven, niemand kan het uit de hand van mijn Vader roven, en de Vader en ik zijn één.¹³

En is het niet daarom dat veel ouders in het besef van hun eigen kwetsbaarheid verlangen naar een herder, bij wie ze de namen van hun kinderen in handen kunnen leggen? Om daarin te worden gegraveerd met onuitwisbaar schrift?

Dat niets of niemand ze meer ooit daaruit kan branden.

Soms zie ik die tekst wel eens op een tegeltje staan. Bij ouders, bij grootouders.

*“Houdt Gij mijn kinderen vast
als ik ze los moet laten.
En laat altijd Uw kracht*

¹³ E.H. Hallewas in ‘Woorden in beweging’ deel 5 pg. 68: Schnackenburg merkt op dat in vs. 27v blijkt, hoe de johanneïsche gemeente zichzelf ziet: ze weet zich ten nauwste met Jezus, haar herder, verbonden, van de buitenstaanders gescheiden, door Jezus en de Vader behoed, zodat niemand haar heilsbezit kan roven. De behoedende macht van Jezus is de macht van de Vader, die groter is dan allen die de kudde van Jezus bedreigen. Tegenover de ongelovige Joden beroept Jezus zich er voortdurend op te handelen volgens de wil en met het gezag van zijn Vader (vgl. 5 : 19-30; 6 : 37-40; 8 : 16-19, 26v, 54v). Op de achtergrond staat hier ook al de gedachte van Jezus' dood (vgl. 17vv), waarna de Vader zelf de bescherming van Jezus' jongeren zal overnemen (vgl. 17 : 11v). In vs. 30 wordt vervolgens de eenheid van Jezus met zijn Vader onderstreept. De gekozen formulering is krachtiger dan op voorgaande plaatsen, waar Jezus spreekt over zijn samenwerking met de Vader (5 : 17, 19), over zijn overeenstemmen met de Vader (5 : 30; 8 : 16, 18), over zijn handelen naar de wil en het gebod van de Vader (6 : 38; 8 : 26, 28; 10 : 18). Dit alles is verondersteld, maar in het leiden en hoeden van de schapen wordt de eendracht tot eenheid, omdat de schapen de Vader en de Zoon gemeenschappelijk toebehoren (17 : 10) en in de gemeenschap van de Vader en de Zoon opgenomen zijn (vgl. 10 : 14; 17 : 21-23, 26). Deze eenheid van de Zoon met de Vader wordt in het afscheidsgebed tot oerbeeld en voorbeeld van de eenheid waartoe ook de gelovigen moeten geraken. Vs. 30 heeft met betrekking tot de triniteitsleer een niet onbelangrijke rol gespeeld. Aan de ene kant hebben de Monarchianen (Sabellianen) dit vs. gelezen als zou het gaan om een persoon, terwijl de Arianen meenden dat het in deze tekst, die vaak tegen hen gebruikt werd, te doen was om de eensgezindheid van Vader en Zoon. In het voetspoor van Augustinus verwoordt Mengel de orthodoxe leer: 'Per SUMUS refutatur Sabellius, per UNUM Arius', m.a.w.: de tekst weerlegt beide standpunten, Sabellius op grond van het woord 'zijn' (mv.) en Arius op grond van het woord 'een'. Overigens dient bedacht te worden, dat deze discussie uit de 4e eeuw uitgaat boven datgene wat de evangelist heeft willen zeggen.

*boven hun zwakheid staan.
Gij weet hoe mateloos
de wereld hen zal haten
als zij niet in het schema
van de wereld zullen gaan.¹⁴*

Het klinkt vroom, maar tegen wie zich daaraan stoort, zeg ik: het komt rechtstreeks uit het Johannes-evangelie. Maar dan niet als gebed van ouders, maar als Jezus' eigen gebed, als gebed van Jezus zelf, waarin Jezus zich rechtstreeks tot God – Zijn Vader – richt.¹⁵ Want dat is het onwrikbare vertrouwen, van waaruit Johannes zijn evangelie schrijft: dat er in alle eeuwigheid geen speld tussen de aardse Jezus en de hemelse God te krijgen is. En daarmee in alle eeuwigheid ook geen speld tussen Jezus en degenen, die zich als schapen aan hem hebben toevertrouwd. Amen.

¹⁴ Gebed voor mijn kinderen

¹⁵ In het Johannes evangelie vind je geen onze vader, maar wel een gebed rechtstreeks tot God Johannes 17:9-16 Ik bid voor hen. Ik bid niet voor de wereld, maar voor de mensen die u mij hebt gegeven, omdat zij van u zijn – alles wat van mij is, is van u, en alles wat van u is, is van mij – en omdat in hen mijn grootheid zichtbaar geworden is. Ik ben al niet meer in de wereld, ik ga naar u toe, maar zij blijven wel in de wereld. Heilige Vader, bewaar hen door uw naam, de naam die u ook aan mij gegeven hebt, zodat zij één zijn zoals wij één zijn. Zolang ik bij hen was heb ik hen door uw naam, die u mij gegeven hebt, bewaard en over hen gewaakt: geen van hen is verloren gegaan behalve hij die verloren moest gaan, opdat de Schrift in vervulling ging. Nu kom ik naar u toe, en ik zeg dit terwijl ik nog in de wereld ben, opdat zij vervuld worden van mijn vreugde. Ik heb hun uw woord gegeven. De wereld haat hen, omdat ze niet bij de wereld horen, zoals ook ik niet bij de wereld hoor. Ik vraag niet of u hen uit de wereld weg wilt nemen, maar of u hen wilt beschermen tegen de duivel. Ze horen niet bij de wereld, zoals ik niet bij de wereld hoor.